

บันทึกฉบับ นางเงงเงง

◆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ◆

เรื่องราวของหม่อมห้าม นางใน พระราชธิดา เจ้านายสตรีในวังหลวง
เรียนรู้เกร็ดประวัติศาสตร์ผ่านบทบาทเป็นไปในอดีตของสตรีสยาม
กับวิถีความเป็นไปในอดีต

◆ ศรีสังวาล ◆

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ศรีสังวาล.

บันทึกถ่านนางวังในสมัยรัตนโกสินทร์.--กรุงเทพฯ : บางกอกบุ๊กเน็ต, ๒๕๖๐.

๑๙๒ หน้า.

๑. ไทย--ประวัติศาสตร์--กรุงรัตนโกสินทร์. I. ชื่อเรื่อง.

๙๕๙.๓๐๕

ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๑๕-๒๖๔๘-๑

© สงวนลิขสิทธิ์ ห้ามลอกเลียนไม่ว่าส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือ
นอกจากจะได้รับอนุญาตจาก บริษัท ไลน์บุ๊กเน็ต จำกัด (มหาชน)

ประธานกรรมการ

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร

ที่ปรึกษากฎหมาย

ผู้จัดการสำนักพิมพ์

บรรณาธิการบริหาร

บรรณาธิการต้นฉบับ

บรรณาธิการ

พิสูจน์อักษร

ออกแบบปก

ศิลปกรรม

พิมพ์

พล.อ.วิชา ศิริธรรม

จิตรเฉลิม เฉลิมชัยวัฒน์

อนันต์ แยมเกษร นบ.นบ.นศม.

สมบัติ สุทธิจิต

วังโพธิ์ สีสั่งข

กิงฟ้า เสนียวงศ์ ณ อยุธยา

วรวิทย์ อุปนันต์ พัทธิธรา เจริญหทัยรัตน์

ทีมวิชาการสำนักพิมพ์

keyative111@hotmail.com

นางนภัส พิกุลทอง

บริษัท โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค จำกัด

จัดพิมพ์

สำนักพิมพ์บางกอกบุ๊ก

จัดจำหน่าย

PAILIN

บริษัท ไลน์บุ๊กเน็ต จำกัด (มหาชน)

๙๑ ถนนเสรีไทย แขวงมีนบุรี เขตมีนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๕๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๔๐ ๑๙๑๙

โทรสาร ๐ ๒๕๔๐ ๑๘๑๘

Website : www.pailinbooknet.com E-mail : pailin.editor@gmail.com

ISBN 978-616-15-2648-1

9 786161 526481

ราคา 179 บาท

หากผู้อ่านพบหนังสือของสำนักพิมพ์เล่มใดที่ไม่ได้มาตรฐาน เช่น หนักกระดาก
สลับกัน หน้าหนังสือขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์ สำนักพิมพ์ยินดี
รับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือเล่มใหม่ให้แก่ท่าน โปรดติดต่อและส่งหนังสือมาที่
บริษัท ไลน์บุ๊กเน็ต จำกัด (มหาชน) โทรศัพท์ ๐ ๒๕๔๐ ๑๙๑๙ ต่อ ๑๒๐๘

บันทึกฉบับนางวรวงษ์
ในสมัยรัตนโกสินทร์

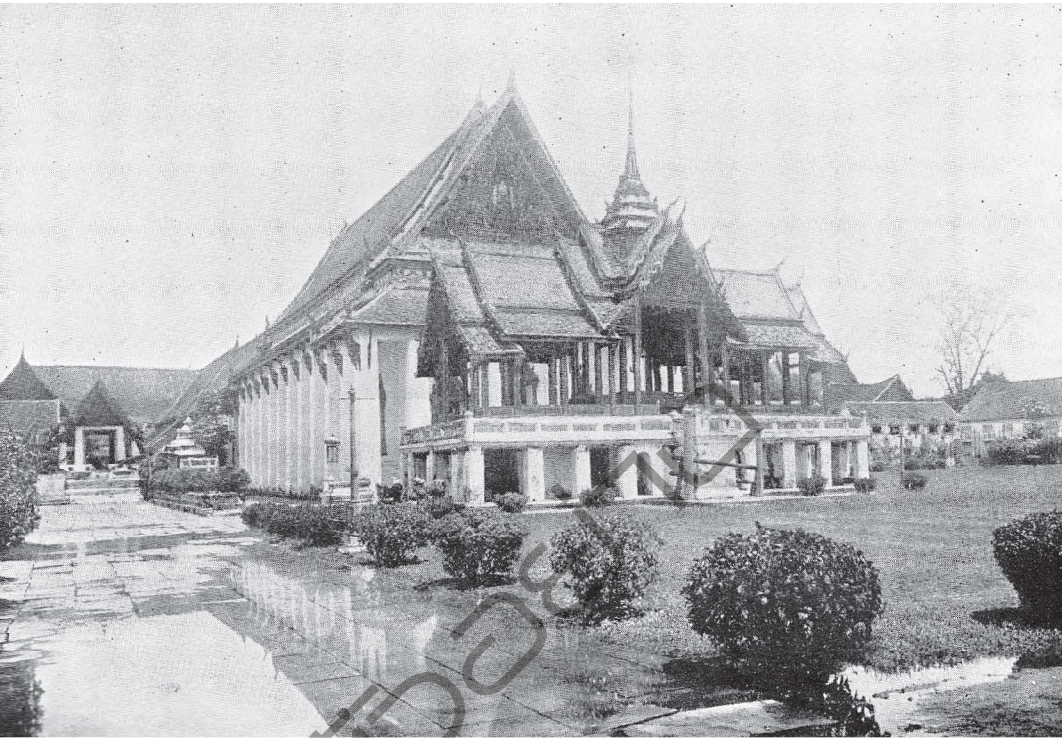

นางใน
หรือสตรีในวัง
มาจาก
ที่ใดบ้าง

ก่อนจะย่อหน้าติดเข้าวังไปดูเรื่องราว
ของเหล่าสตรีในรั้วในวังนั้น เห็นที่ว่าควรจะ
มาทำความเข้าใจให้กระจ่างเสียหน่อยว่า ที่
เขาเรียกกันว่า ‘นางใน’ หรือ ‘นางวัง’ หรือ
‘ฝ่ายใน’ นั้นหมายความว่าตามท้องเรื่องว่ามี
ใครเป็นใครบ้าง เพราะสตรีในรั้วในวังก็มีทั้ง
ท่านที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์และนางข้าหลวง
ต่างๆ หากพูดให้เข้าใจง่ายด้วยภาษาสามัญ
อย่างชาวบ้านเราๆ ก็กล่าวได้ว่า มีทั้งพระญาติ
ของพระเจ้าแผ่นดิน ทั้งลูกๆ ทั้งพระมเหสี
พระสนม เจ้าจอมหม่อมหม่อมต่างๆ อีกทั้งยัง
ฝ่ายข้าหลวงนางกำนัลผู้มีหน้าที่ทำงานแผนก

ต่างๆ ข้างในวัง เด็กๆ ลูกหลานผู้มีบาร์มี ที่ถูกนำมาถวายตัวให้
เรียนวิชาการในวังตั้งแต่ยังอายุเยาว์ก็มีจำนวนมากเช่นกัน

สตรีที่เป็นข้าบาทบริจาริกาของพระเจ้าแผ่นดินนั้น เรียกว่า
‘ฝ่ายใน’ หรือ ‘นางใน’ ซึ่งสมัยก่อนมักปรากฏว่าเป็นพระญาติพระ
วงศ์กันนั้นแล อาจเป็นพระญาติห่างๆ บ้าง หรือเจ้าพี่เจ้าน้องร่วม
พระราชบิดาเดียวกัน แต่ต่างพระมารดา กัน ซึ่งถือกันว่าเป็นการ
รักษาสายพระโลหิตแห่งชั้นเจ้าเอาไว้ เพราะต้นรัตนโกสินทร์เมื่อ
แรกสถาปนาราชวงศ์จักรีนั่น เขาถือกันว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็น

สมมติเทพ การจะมีพระมเหสีเป็นชาวบ้านสามัญย่อมมิเป็นการ
เหมาะสมคู่ควรแก่พระอิสริยยศ การที่ชนชั้นสูงศักดิ์แต่งงานกันเอง
จึงเท่ากับเป็นการรักษาสายเลือดบริสุทธิ์แห่งเจ้านายเอาไว้ หรือ
เรียกว่า เลือดสีน้ำเงิน ซึ่งตรงกับทางต่างประเทศที่เรียกเชื้อสาย
ชนชั้นบรรดาศักดิ์ว่า *blue blood* หรือเลือดสีน้ำเงินนั่นเอง

นางในอีกส่วนหนึ่งก็มีได้เป็นพระชนิษฐาต่างพระครรรโธร
กันกับพระเจ้าแผ่นดิน แต่เป็นสตรีที่มีผู้นำมาถวายตัวให้ได้รับใช้
เป็นข้าบาทบริจาริกาในพระราชวัง ผู้ที่นำลูกสาวหลานสาวมาถวายก็
จะมีทั้งเหล่าเสนาอำมาตย์ในราชสำนักกับพวกคหบดี ชาวบ้านนอกวัง
ที่มีฐานะ หรือมีบารมีมากในถิ่นในฐานต่างๆ ก็ว่ากันไป บางทีก็เป็น
พวกเจ้าจากดินแดนแว่นแคว้นอื่นที่มีสัมพันธไมตรีต่อกัน เรียกว่าเป็น
เรื่องการเมืองเสียเป็นอันดับแรก

การนำมาถวายให้เป็นฝ่ายในก็ด้วยหวังความเจริญก้าวหน้า
ให้ได้มีบุญมาวาสนาส่งมาถึงครอบครัวนั่นเอง ซึ่งหากลูกสาวใคร
ได้เป็นพระสนมคนโปรดขึ้นมา หรือประสูติพระโอรส ทางครอบครัว
ก็ย่อมสุขสบายไปด้วยเป็นเรื่องธรรมดา แต่บางบ้านเมื่อส่งลูกบุตร
กุลธิดาเข้าวัง บางคราก็ได้ถวายตัวเป็นสนมเจ้าจอมในพระเจ้า
แผ่นดิน บางคนอาจได้เป็นหม่อมห้ามของพระบรมวงศานุวงศ์หรือ
พระญาติของกษัตริย์ บางคนก็อาจได้ทำงานในด้านอื่นๆ ไป มิใช่
ว่าจะได้เข้ามาเป็น ‘เมีย’ ของเจ้านายในวังเสียทุกคนไป

ด้วยวิถีธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้เอง ที่ทำให้พระเจ้าแผ่นดิน
สมัยก่อนอุดมสมบูรณ์ไปด้วยลูกเมียมากมาย จนข้าราชการวังบาง
ส่วนทำมิชอบ ด้วยการไปหลอกลวงหรือถึงขั้นฉุดคร่าเอาลูกสาว

ชาวบ้านไปถวายตัวในวัง ด้วยตนหวังจะได้ดิบได้ดีเสียเอง จนในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าถึงกับโปรดเกล้าฯ ให้มีประกาศพระบรมราชโองการว่า อย่าได้ไปหลงเชื่อหากมีผู้ใดจะเอาลูกสาวเข้าวังไปถวายตัวเป็นนางห้าม เพราะพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้รับหญิงสาวมาเป็นนางห้ามโดยไม่เลือกสกุลขุนชาติ

แต่การจะปฏิเสธการแสดงความจงรักภักดีของผู้คนที่นำลูกหลานมาถวายนั้นก็เป็นไปได้ยาก เพราะหากปฏิเสธก็อาจลูกหลานไปเป็นเรื่องการเมืองที่ทำให้เกิดศึกได้ในสมัยนั้น อีกประการหนึ่งที่นักวิชาการรุ่นต่อๆ มาได้วิเคราะห์กัน ก็เห็นจะเป็นด้วยเรื่องของวัฒนธรรม ‘ชายเป็นใหญ่’ คือถ้าใครมีเมียมากมีลูกมากก็ถือว่าบริบูรณ์ไปด้วยพลังอำนาจและเกียรติบารมีนั่นเอง

แต่ในรัชกาลต่อๆ มา เช่น ยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น การรับสตรีเข้ามาเป็นพระสนมเจ้าจอมก็เป็นเรื่องของความพอพระทัยส่วนพระองค์มากกว่าจะเป็นเรื่องการเมืองขัดเจนอย่างสมัยก่อน

ที่นี้กลับมาดูกันว่านางในนั้นมีใครกันบ้าง

ฝ่ายในชั้นสูง ได้แก่ พระญาติพระวงศ์ พระโอรส พระธิดา เจ้าพี่เจ้าน้องที่เกิดมาในพระฐานะเป็นเจ้าอยู่แล้ว

ฝ่ายในชั้นกลาง ก็หมายถึงเหล่าผู้ที่มีวงศ์สกุลดี อาจเป็นเชื้อเจ้า เช่น ชั้นหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง หรือเป็นเครือญาติสืบสายตระกูลผู้ลากมาดงามแต่เดิม แล้วทางบ้านนำมาถวายตัวเข้าวัง แต่มิได้เกิดในวังแต่อ่อนแต่อยู่นั่นเอง

ส่วนเหล่าพนักงานสตรีที่มีหน้าที่ทำงานฝ่ายต่างๆ นั้นก็เรียกว่า ‘ฝ่ายใน’ เช่นกัน แต่เป็น **ฝ่ายในชั้นล่าง** ยกตัวอย่างเช่น

พวกบริวาร นางกำนัล นางสนมที่ทำหน้าที่รับใช้ต่างๆ ของฝ่ายใน
ชั้นกลางและชั้นสูงตามตำแหน่งต่างๆ

เหล่าสตรีฝ่ายในชั้นล่างนี้ เมื่อถูกส่งตัวเข้ามาถวายแก่
เจ้านายฝ่ายในในวังหลวง ก็จะได้โอกาสแบบที่สตรีรุ่นเยาว์นอกวัง
ที่เป็นชาวบ้านตาดำๆ จะไม่มีสิทธิ์ได้โอกาสนั้นก็คือ ได้เรียนรู้
ศิลปวิทยาการต่างๆ รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีในวังอย่าง
เพียบพร้อม ส่วนใครจะได้ไปอยู่ตำแหน่งใด ที่ได้ชื่อว่าเด่น หรือ
เชี่ยวชาญด้านใดพิเศษนั้น ก็จะเป็นโอกาสดีที่แตกต่างกันไป เพราะ
แต่ละตำแหน่งนั้นก็จะมีคนละอย่าง บางตำแหน่งก็เลื่องลือใน
การละคร บางตำแหน่งก็จะเด่นเรื่องการวางตัว ยกตัวอย่างเช่น

ตำหนักเจ้าจอมมารดาแพ ในรัชกาลที่ ๕ ข้าหลวงในตำหนักนี้ก็จะแต่งตัวได้โก้เก๋ ไว้ผมยาวแบบตะวันตกก่อนใครๆ ทัดดอกไม้สวยงาม แหมผม เก่งเรื่องการสมาคม ส่วนตำหนักของพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ฯ ในรัชกาลที่ ๕ ก็จะมีชื่อว่าเป็นเอกในเรื่องการครัว และชำนาญทางขับร้องดนตรี เป็นต้น

ฝ่ายในชั้นล่างนี้บางคนก็ทำงานให้เจ้านายของตนไปตลอด บางคนไม่ได้อยู่ในวังตลอดชีวิต แต่ออกมาแต่งงานมีครอบครัวนอกวัง สตรีกลุ่มนี้แหละที่มีบทบาทในการนำสิ่งอันเป็นงานชาววังออกมาเผยแพร่ยังคนสามัญทั่วไป เป็นต้นว่าการทำอาหารอย่างชาววัง งานพ่อน้ำ หรืองานฝีมือ งานประดิษฐ์ต่างๆ อันประณีต เป็นต้น

สำหรับผู้ที่น่าลูกหลานมาฝากในวังนั้น ถ้ายังอายุน้อยๆ เด็กผู้ชายก็มีเช่นกัน มิได้มีแค่เด็กผู้หญิง แต่สำหรับเด็กผู้ชายพอโตขึ้นถึงวัยโกนจุกแล้วก็ต้องออกไปอยู่ข้างนอก ไม่สามารถอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นในได้

ฝ่ายในนั้นมิใช่ว่าจะมีจำนวนน้อยๆ ดังนั้นจึงต้องมีผู้ปกครองสังคมฝ่ายในด้วย เวลาสาวๆ ฝ่ายในจะออกไปไหนมาไหนก็ต้องไปขออนุญาตผู้ดูแลเสียก่อน สมัยรัชกาลที่ ๕ มีพระเชษฐภคินี หรือพี่สาวของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๕ ทำหน้าที่ดูแลฝ่ายใน บรรดาข้าหลวงชาววังทั้งปวงมักเรียกท่านว่า ‘เสด็จอธิบดี’ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าณภาพรประภา กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี)

ความเป็นอยู่ของฝ่ายในนั้นก็สุขสบายต่างกันไปตามอัตราตำแหน่งของพระมหาลีที่ย่อมกว้างขวางใหญ่โตกว่าตำหนักของเจ้าจอม

บางบริเวณก็อาจแออัดมากหน่อย ครั้นพอถึงยามผลัดเปลี่ยนรัชกาล เจ้าจอมมารดาที่มีลูกๆ ก็จะสามารถออกจากวังไปอยู่กับพระราชโอรสได้ เพราะพระราชโอรสนั้นจะมีวังของตนอยู่เมื่ออายุครบและรับราชการจนได้เลื่อนขึ้นทรงกรม แต่ผู้ที่ไม่ใช่ลูกก็อาจจะต้องไปอยู่กับคนอื่น ๆ ที่เป็นญาติหรือถูกอภัยภัยกัน เจ้าจอมหรือข้าหลวงในรัชกาลก่อนที่อาศัยอยู่ในวังจนตลอดชีวิตก็มีเช่นกัน แต่ที่ขยับขยายออกไปก็มีไม่น้อย เพราะเหล่าสนมเจ้าจอมหรือนางกำนัลของรัชกาลใหม่ก็ย่อมมีเพิ่มจำนวนขึ้นเป็นธรรมดานั่นเอง

เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ฝ่ายในก็เริ่มลดน้อยลง เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระทัยจะมีพระมเหสีองค์เดียว ไม่โปรดที่จะมีพระสนมเจ้าจอมมากมาย พระองค์เป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่จัดพิธีหมั้นแบบสากล แต่ต่อมาเมื่อพระคู่หมั้นไม่สามารถมีพระราชโอรสได้ พระองค์จึงจำเป็นต้องมีพระสนมอีกเพื่อจะได้มีองค์รัชทายาทไว้สืบสันตติวงศ์ แต่ในสมัยนั้นก็เรียกพระสนมของพระเจ้าอยู่หัวว่า พระคู่หมั้น มิได้ออกพระนามว่าเจ้าจอม และได้มีการสถาปนาหรือตั้งตำแหน่งเจ้าจอมแต่อย่างใด

ครั้นเปลี่ยนผ่านมาถึงสมัย รัชกาลที่ ๗ บทบาทและสังคมนางใน หรือฝ่ายในของวังหลวงก็เริ่มลดลง เพราะพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชินีเป็นพระมเหสีเพียงองค์เดียว ไม่มีพระสนมเจ้าจอมอื่นๆ ส่วนฝ่ายในที่หมายถึงพระญาติพระวงศ์ ข้าหลวงนางกำนัล คุณพนักงานทั้งหลาย และเจ้าจอมของรัชกาลก่อนๆ ก็ยังคงได้มีโอกาสได้ช่วยงานภายในที่สำคัญๆ อยู่บ้าง แต่ต่อมาก็ค่อยๆ หดบทบาทหน้าที่อย่างเป็นรูปธรรมไปในที่สุด

นางในวัง
ที่เป็นทอมเป็นดู่
ในราชสำนัก
สยาม

ความลับที่แม่สมัยนี้ ก็ยังเป็นเรื่อง
ที่หลายคนไม่กล้าเปิดเผยอย่างหนึ่งก็คือ
เรื่องของความรักใคร่ชอบพอก่ที่เกิดขึ้นต่อ
เพศเดียวกัน แม้ในปัจจุบันสมัยจะเป็นเรื่อง
ที่สังคมยอมรับกันอย่างกว้างขวาง และมีทั้ง
การรณรงค์ให้ยอมรับในความแตกต่าง อัน
เป็นธรรมชาติกันไปทั่วโลกแล้วก็ตาม

ฉะนั้นแล้วนับประสาอะไรกับใน
สมัยก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นวิถี
ของชาววังทั้งหลาย เรื่องความสัมพันธ์ผิด
ธรรมชาตินั้นย่อมเป็นความลับที่ถือเป็น
เรื่องคอขาดบาดตายเลยทีเดียว

เรื่องของชายรักชาย หรือหญิงรักหญิงนั้นมีมาตั้งแต่สมัย
บุราณมาแล้ว แต่ทว่ามิได้ถูกกล่าวถึงอย่างเปิดเผยนักในประวัติศาสตร์

ดังที่เราทราบกันดี ในหลักการขององค์ประกอบด้านเคมี
อันผิดปกติในหลักการวิทยาศาสตร์ ถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความ
ผิดธรรมชาติไป ในอันที่จะส่งผลให้ผู้ชายหรือผู้หญิงนั้นบังเกิดความ
สนใจต่อเพศเดียวกัน แต่สำหรับในสมัยก่อนนั้น กล่าวได้ว่า การ
เกิดขึ้นของหญิงรักหญิงนั้น ส่วนหนึ่งก็ไม่ได้มาจากเรื่องของโครโมโซม
ที่ผิดปกติไป แต่เป็นไปด้วยเพราะสภาพการของวิถีความเป็นอยู่ ที่
ผู้หญิงมาอยู่ร่วมกันภายในวังหลวง ฝ่ายในหลายคนเกิดและเติบโต
ท่ามกลางสตรีโดยที่ไม่มีบุรุษเพศอยู่รอบกายในวิถีชีวิตประจำวัน
เลย ยกเว้นผู้เป็นพ่อหรือพี่น้องเท่านั้น การอยู่ร่วมกันแต่ในหมู่สตรี
ความรู้สึกชอบพอเมื่อใกล้ชิดจึงเกิดขึ้นได้ และแน่นอนว่าสมัยก่อน
นั้นมันย่อมเป็นรักต้องห้ามที่มีเพียงถูกห้าม แต่ยังเป็นเรื่องที่ถูก
รังเกียจเสียดั่งชนที่เป็นอย่างยิ่งอีกด้วย

สมัยก่อน กรณีหญิงรักหญิงจะเรียกกันว่า ‘เล่นเพื่อน’ ส่วน
ชายรักชายจะเรียกกันในกาลก่อนว่า ‘เล่นสวาท’

ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ เรื่องเล่นเพื่อนไม่ใช่เป็นเรื่องที่ยอมรับ
กันไม่ได้ แต่ยังเป็นเรื่องต้องโทษอีกด้วยสำหรับฝ่ายใน ดังปรากฏ
ในกฎหมายเทียรบาลดังกล่าวที่ตราขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ
พระบรมไตรโลกนาถ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นมีความว่า

“หนึ่งสนมกำนัล คบผู้หญิงหนึ่งกันทำดูชขายเป็นขู้เมียกัน
ให้ลงโทษด้วยลวดหนั่ง ๕๐ ที่ ศักคอประจานรอบพระราชนาง

ที่หนึ่งให้เอาเป็นชาวสดึง ที่หนึ่งให้แก่พระเจ้าลูกเธอหลานเธอ”

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ท่านสุนทรภู่ก็เคยประพันธ์กลอนแปดที่ ว่าด้วยเรื่องสตรีที่ ‘เล่นเพื่อน’ โดยแต่งกลอนถึงสตรีที่ตนไปชอบพอ แต่สตรีนั้นไม่เอนเอียงใจมาให้เลย เพราะมีคนที่รักที่สนิทชิดชอบ

▲ สุนทรภู่

อยู่แล้วคือสตรีด้วยกัน บทกลอนนั้นก็ แสดงถึงวิถีเพศและวิถีสังคมได้ดี เพราะ เห็นชัดว่าเป็นเรื่องของคนปกติทั่วไป และ ทำให้มองอดีตในสมัยก่อนนั้นแบบจับ ต้องได้มากกว่าบันทึกในประวัติศาสตร์ ด้วยซ้ำ

กลอนของท่านสุนทรภู่ที่พูดถึงเรื่องหญิงรักหญิงมี ๒ บท ที่ปรากฏใน นิราศพระปฐม มีดังนี้

ที่ปลูกรักจักได้ชื่นทุกคืนคำ	ก็เตี้ยต่ำตายฝอยกร่องกร้อยไกร่น
ที่ขึ้นเขยเคยรักเหมือนหลักประโคน	ก็หักโค่นขาดสูญประยูรวงศ์
ยังเหลือแต่แม่ศรีสาคร	อยู่ไปสิ่งสู่เสนหา นางสาวหงส์
จะเชิญเจ้าเท่าไรก็ไม่ลง	ให้คนทรงเสียใจมิได้เซย

อีกบทหนึ่ง ดังนี้

สงสารแต่แม่ม่ายสายสวาท นอนอนาถหนาวน้ำตาไหล
อ่านหนังสือหรือว่าน้องจะลองไฉน เสียตายใจจางจิตไม่ยืดยาว
แม่นยอมใจให้สัจจะจนดั่งน้อง ไปร่วมห้องหยาบหม้ายทั้งหยาบหนาว
นี่หลงเพื่อนเหมือนเคี้ยวข้าวเหนียวลาว ลืมข้าวเจ้าเจ้าประคุณที่คุ้นเคย

ในพระอภัยมณี สุนทรภู่ท่านก็ยังบรรยายถึงเรื่องเล่นเพื่อน
ในหมู่นางสนมกำนัลในเมืองรมจักร ซึ่งน่าสนใจมากกว่าท่านก็คงจะ
ได้เห็นพฤติกรรมนั้นมาจากฝ่ายใน ที่เป็นข้อมูลหนึ่งในการประพันธ์
หรือไม่ ข้อความเรื่องนั้นมีดังนี้

ฝ่ายห้ามแห่นแสนสนมเมืองรมจักร
แต่ล้วนนักเลงเพื่อนเหมือนกันหมด
ด้วยเมื่ออยู่บุรีภิรมย์รส
เพราะทำวทดวงศาไม่ว่าไร
จนเคยเล่นเป็นกรรมเนียมนางรมจักร
ทั้งร่วมรักร่วมชีวิตพิสมัย
กลางคืนเที่ยวเกี้ยวเพื่อนออกเกลื่อนไป
เป็นหัวไม้ผู้หญิงลอบทั้งกัน
เห็นสาวสาวชาวเมืองการเวก
ที่เฝ้ามองเอกต้องใจจนใฝ่ฝัน
แกล้งพูดพลอดทอสนิทเข้าติดพัน
ทำเชิงชั้นชักชวนให้ชวนใจฯ
พวกพวการการเวกไม่รู้เล่น
คิดว่าเช่นชื่อตรงไม่สงสัย

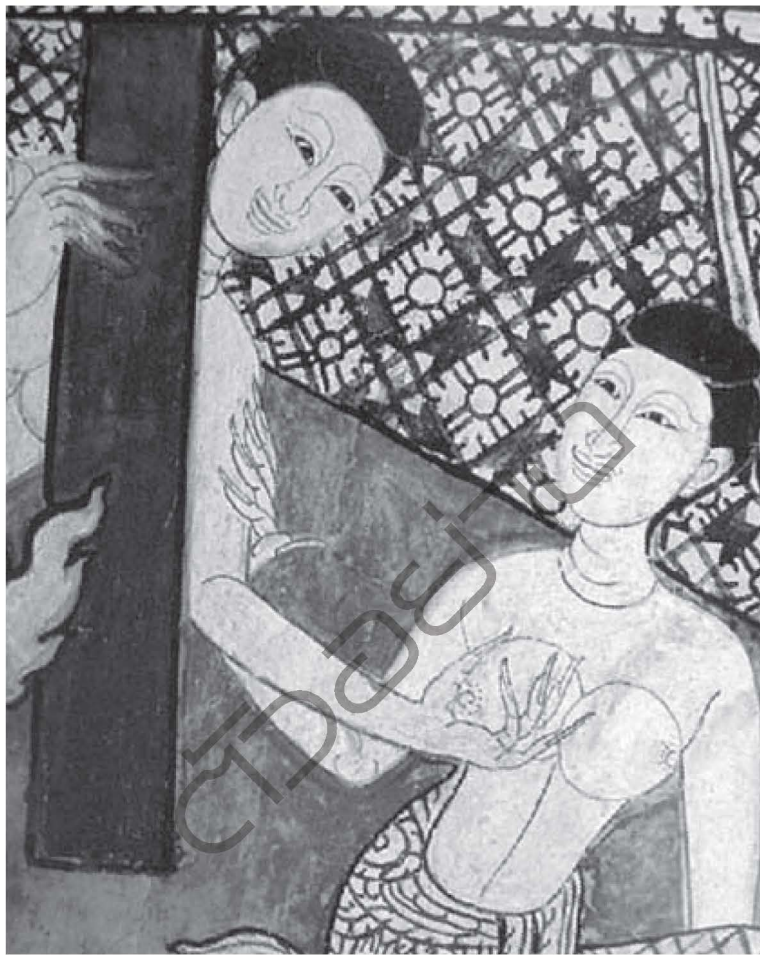
ต่อถูกจับลูปต้องทำนองใน
 จึงติดใจไม่หมายให้ชายเซย
 หนุ่มหนุ่มเกี้ยวเบี้ยวบิดไม่คิดคบ
 เหตุเพราะสบเชิงเพื่อนจึงเชือนเฉย
 แต่เมืองเราชาวบุรีนี้ไม่เคย
 อย่าหลงเลยเล่นเพื่อนไม่เหมือนจริง
 อันรมจักรนักรากับการเวก
 อภิเชกเสนหาประสาหญิง
 ออกอ้ออิงหึงสรวงเพราะช่วงชิง
 ถึงลอบทิ้งทุบตีเพราะที่รักฯ

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็มีเรื่องราวเกิดขึ้นในตำหนักของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระราชธิดาของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๓

ดังที่เล่าไปแล้วในบทที่ว่าด้วย
 เรื่องฝ่ายใน สมัยก่อนแต่ละตำหนัก
 ในวังหลวงนั้น เหล่าฝ่ายในนอกจาก
 พระสนมเจ้าจอม เจ้าพี่เจ้าน้องของ
 พระเจ้าแผ่นดิน พระราชธิดาของ
 พระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็ยังหมายความ
 รวมถึงเหล่านางข้าหลวงนางกำนัล
 และคุณพนักงานฝ่ายต่างๆ ด้วย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิลาส ►
 กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

▲ ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังที่วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี
เป็นภาพลักษณะของการเชยชมทางเพศระหว่างหญิง

หม่อมสุดและหม่อมขำนั้นเคยเป็น 'หม่อมห้าม' ภรรยาของ
ในกรมพระราชวังบวรมหาดคีติพลเสพฯ หรือวังหน้า ครั้นเมื่อท่าน

ทิวคงคิดไปแล้ว แน่นนอนว่าสมัยก่อน สตรีผู้เคยได้ชื่อว่าเป็น ‘เมีย’ ของเจ้านายพระองค์ใดแล้ว เมื่อเจ้านายสิ้นไป การจะออกจากวังไป แต่งงานมีเหย้ามีเรือนใหม่ก็เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก หม่อมสุดกับหม่อมข้าก็เลยได้โดยยกย้ายมาเป็นนางข้าหลวงของตำหนักกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

ทั้งหม่อมสุดและหม่อมข้านั้นต่างก็ได้ถวายตัวมาอยู่ฝ่ายใน ได้เล่าเรียนวิชานางวังต่างๆ รวมทั้งได้เรียนหนังสือหนังสือหาด้วย ดังนั้นจึงได้ทำหน้าที่อ่านหนังสือถวายกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพก่อนเสด็จเข้าบรรทมอยู่เป็นนิตย เมื่ออ่านหนังสือถวายแล้ว ปอຍครั่งก็ได้นอนอยู่ด้วยกันในห้องพระบรรทมของพระราชธิดานั้นเอง

เมื่อกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพบรรทมไปแล้ว แต่ทว่าหม่อมทั้งสองยังไม่หลับ หลังจากดับเทียนทั้งห้องอยู่ในความมืดมิด ทั้งสองก็แอบหอมผ้าคลุมโปงแล้วก็คงจะซุกซนกันไปใต้ผ้าห่มนั้น

เรื่องเกิดขึ้นเพราะราตรีหนึ่ง พระราชธิดายังทรงนอนไม่หลับ แม้ห้องบรรทมจะดับเทียนมืดไปแล้ว ครั้นทอดพระเนตรไปที่ปลายพระแท่นบรรทม ก็เห็นหม่อมทั้งคู่นอนจู๋จี้กันอยู่ตรงนั้น

กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพจึงเรียกหม่อมสุดว่า ‘คุณโม่’ เพราะพฤติกรรมชอบแอบคลุมโปง ส่วนหม่อมข้าก็ถูกตั้งฉายาว่า ‘หม่อมเปิด’ เพราะท่าเดินที่ยกย้ายสายสะโพกบิดไปมาราวกับกิริยาการเดินของเปิดนั่นเอง เสียงซุบซิบนั้นลือกันประมาธว่าคุณโม่ นั้นเป็นทอม ส่วนหม่อมเปิดสวรค์นั้นเป็นดี (สมัยก่อนไม่ได้ใช้คำนี้ แต่ลือกันตามบุคลิกของหม่อมทั้งคู่ที่ว่า หม่อมสุด หรือคุณโม่จะมี

ทำที่ออกแมนๆ นั่นเอง) เหล่าข้าหลวงชาววังทั้งปวงก็นำเรื่องคุณ
ไม่กับหม่อมเปิดไปชุบชิบนิทานกันจนอื้อฉาวไปทั่ว

แม้ว่าคู่ของหม่อมสุดกับหม่อมขำนี้ จะไม่ปรากฏว่ามีผู้
ถูกลงโทษอย่างรุนแรงเหมือนเช่นในสมัยก่อน แต่ถึงอย่างไรก็ยัง
เป็นเรื่องที่ต้องเก็บเป็นความลับ ซึ่งก็คงไม่ใช่เรื่องที่่ายนั้ เพราะ
กำแพงมีหูประตูในวังก็ยังมีช่อง ข้าพชุบชิบนี้ฮอตฮิตติดชาร์ตฝ่ายใน
ถึงขั้นมีการนำไปแต่งเป็นเพลงยาวล้อเลียน ผู้ประพันธ์ก็คือคุณ
สุวรรณ กวีสาวผู้เลื่องชื่อมีฝีมือเชิงอักษรแห่งพระราชสำนักสยาม
ในสมัยนั้น

จากกลอนเพลงยาวอย่างเดี๋ยวยังมีพอ เรื่องนี้ถูกกระหน่ำ
ให้รำลืออื้ออึงกันไปยิ่งขึ้นอีก เมื่อพระครูเจ้านำไปขับเสภาในเนื้อหา
เรื่องเล่นเพื่อนระหว่างคุณไม่กับหม่อมเปิดสุวรรณค์

เนื้อหาในกลอนเพลงยาวล้อเรื่องคุณไม่กับหม่อมเปิด
มีดังนี้

ครั้นพระองค์ทรงพลิกพระกายกลับ หมายถึงพระบรมมหารัสนิหนึ่ง

ก็สมจิตคิดไว้ใจประวิง ก็คลานชิงกันขยับดับเทียนชัย

เข้าสู่ลมนุ่นววยอยู่ปลายพระบาท ก็คิดคาดเอาว่าคนหาเห็นไม่

จึงกระทำเอาแต่อำเภาใจ ด้วยแสงไฟมืดมิดไม่มีไฟหลง

กระซุบกระซิบซุ่มกายอยู่ปลายพระบาท อุดลุดอดจาดทำอาจโง

เอาเพละหอมกรอมหุ้มกันคลุมโปง จึงตรัสเรียกคุณไม่แต่นั้นมา

อีกบทหนึ่ง มีดังนี้

ครั้งหนึ่งเปิดสวรรค์กระสันจิต
บอกกับคนชอบบิตติสนิททหน้า
ว่าคุณไม่คู่ชีวิตมานิททรา
อยู่ในห้องของข้ามาหลายวัน
พูดแล้วก็ปรัมปรัมห้ามปาก
อย่าพูดมากไปให้ชาวคนจะกล่าวขวัญ
เจ้าจงช่วยปกปิดให้มืดควัน
เสร็จสั่งดังนั้นก็นิ่งไป

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ หลังจากสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จกลับจากเยือนยุโรป ก็ทรงให้มีกฎหมายลงโทษผู้ที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศเพื่อให้มีความสมัยใหม่อย่างฝรั่ง เพราะในยุคนั้น แม้ทางตะวันตกก็ยังถือว่าพฤติกรรมทางเพศที่เบี่ยงเบนนั้นเป็นความผิด เป็นความไม่ดีงามที่ต้องลงโทษ ประมวลกฎหมายลักษณะ ร.ศ. ๑๒๗ ในส่วนที่ว่าด้วยความผิดที่กระทำอนาจาร มาตรา ๑๒๔ ที่กล่าวว่า "ผู้ใดกระทำชำเราผิดธรรมดาตามมนุษย์ ด้วยชายก็ดี หญิงก็ดี หรือกระทำชำเราด้วยสัตว์เดียรฉานก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ต้องระวางโทษติดคุกตั้งแต่ ๓ เดือนขึ้นไป จนถึง ๓ ปี แลให้ปรับตั้งแต่ ๕๐ บาทขึ้นไปถึง ๕๐๐ บาทด้วยอีกไซต ๑"

ในราชสำนักนั้น การที่สตรีชาววังบางคนจะมีบุคลิกลักษณะออกแนวมานๆ หัวๆ แล้วจะถูกระบุเลยว่าเป็นทอมบอยนั้นคงยากจะ

ระบุ เพราะสมัยก่อนสตรีฝ่ายในก็ยังไว้ทรงผมสั้นเช่นเดียวกันหมด เพิ่งจะเริ่มไว้ผมยาวกันในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อนหน้านั้นทรงผมสั้นๆ เสมอเหมือนกันทั้งสิ้น ส่วนบุคลิกหรือการแสดงออกของใครจะเรียบร้อย หรือห้าวๆ ก็ถือเป็นเรื่องปกติวิสัยของคนที่ย่อมแตกต่างกัน หาได้เป็นสิ่งแสดงออกให้เห็นได้ว่าใครจะเป็นทอมเป็นดี

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เรื่องเล่นเพื่อนนั้นมีโทษร้ายแรงมาก นางในที่เล่นเพื่อนจะถูกโบยก่อนนำตัวไปแห่ตระเวนรอบวัง แล้วสักหน้าเป็นจุดเล็กๆ สามจุดบนหน้าผาก จากนั้นจึงขับไล่ออกจากพระบรมมหาราชวัง

การเล่นเพื่อน หรือพฤติกรรมเลสเบี้ยน หรือหญิงรักหญิง นั้นก็ถือเป็นเรื่องที่ ‘รับไม่ได้’ อย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่ในพระราชหัตถเลขาหลายฉบับของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ที่พระราชทานไปยังลูกๆ นั้นก็ปรากฏว่าทรงพูดถึงเรื่องนี้อยู่หลายครั้ง

เป็นต้นว่า พระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่งซึ่งมีไปถึงสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ หรือพระนางเรือล่มผู้เป็นพระราชธิดา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙ หากพูดอย่างภาษาชาวบ้านสามัญก็กล่าวได้ว่า ในพระราชหัตถเลขานั้นล้วนเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ ทรงพูดกับลูกสาวถึงเรื่องการพระราชทรัพย์ต่างๆ สอนเรื่องการรักษาทรัพย์ และแต่ก็อดไม่ได้ที่จะทรงย้ำสอนลูกในเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมรักเพศเดียวกันอีกด้วย ดังจะอัญเชิญข้อความบางตอนมาดังต่อไปนี้

สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ►

“ผู้พระบิดาของพระองค์
เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์บุตรี จะ
ขอส่งสอนผู้บุตรไว้ว่า พระองค์เจ้า
หญิงสุนันทากุมารีรัตน์เอ๋ย พ่อขอ
สั่งแกตัวเจ้าไว้ ทรัพย์ที่มีหางว่าว
ผูกติดกับหนังสือนี้ มีตราของพ่อ
ผูกปิดไว้เป็นสำคัญเท่านี้ พ่อให้แก่
เจ้าคนเดียว ตัวเจ้าเมื่อโตใหญ่ อายุ
ได้ ๑๖ ปีแล้ว จงคิดอ่านเอาเป็นทุนทำมาหากินแลเลี้ยงตัวต่อไป
แลใช้สอยตามสมควรเถิด แต่พ่อขอเสียเป็นอันขาดทีเดียว คิดถึง
คำพ่อสั่งให้มากนักหนา

อย่าเล่นเพื่อนกับใครเลย มีผู้มีเถิด แต่อย่าให้ปอกลอก
เอาทรัพย์ของเจ้าไปได้นัก จงรักษาทุนของพ่อไว้ไว้ เป็นเกียรติยศ
ชั่วลูกชั่วหลาน เอาแต่กำไรใช้สอย เจ้าจงอย่าเล่นเบี้ย เล่นโด เล่น
ห่วยเลยเป็นอันขาด แลอย่าทำสุรุษสุร่ายใช้เงินทองง่ายไม่คิดหน้า
คิดหลัง จงคิดอ่านทำมาหากิน ตรีตรองให้ดี อย่าให้นักเลงคนโกง
มักหลอกหลวงได้จะเสียทรัพย์ด้วย อายเขาด้วย

เมื่อสืบไปภายหน้า นานกว่าจะสิ้นอายุตัวเจ้า ตัวเจ้าจะตก
เป็นข้าแผ่นดินใดใดเท่าใด ก็จงอุตสาหตั้งใจทำราชการแผ่นดินให้ดี
อย่ามีความเกียจคร้านแชะเชื่อนแลเป็นอย่างอื่นๆ บรรดาที่ไม่ควร

เจ้าอย่าทำ อย่าประพฤติให้ต้องตำหนิติเตียนตลอดถึงพ่อด้วยว่า
สั่งสอนลูกไม่ดี จงเอาทรัพย์ที่พ่อให้ไว้นี้เป็นกำลังตั้งเป็นทุน เอา
กำไรใช้การบุญ แลอุดหนุนตัวทำราชการแผ่นดินเทอญ ถ้าทรัพย์
เท่านี้พ่อให้ไว้ ไปขัดขวางถ่วงร่อยหรอไปด้วยเหตุมีผู้ข่มเหงผิดๆ
อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เจ้าจงเอาหนังสือคำสั่งของพ่อนี้ กับคำ
ประกาศที่ให้ไว้ด้วยนั้น ให้เจ้านายแลท่านผู้ใหญ่ข้างในข้างหน้าดู
ด้วยกันให้หลายแห่งปรึกษาหารือ อ่อนวอนขอความกรุณาเมตตา
แลสติปัญญาท่านทั้งปวงให้อนุเคราะห์โดยสมควรเถิด เล่าความ
เล่าเหตุที่เป็นอย่างไรนั้น ให้ท่านทั้งปวงฟังโดยจริงๆ พุดจาให้เรียบร้อย
เบาๆ อย่าทำให้ท่านที่เป็นใหญ่ในแผ่นดินขัดเคืองกริ้วกราดชิงชังได้
จงระวังความผิดให้มาก

อย่าตามใจมารดาแลคนรักมาก ทรัพย์นี้ของพ่อให้เจ้าดอก
ไม่ใช่มารดาเจ้าแลคนอื่นเข้าทุนด้วย จงคิดถึงพ่อคนเดียวให้มาก
เจ้าเกิดเมื่อพ่อสูงอายุแล้ว พ่อไม่ประมาทจึงจัดแจงให้ไว้แต่เดิม
ถ้าพ่อยังมีชีวิตอยู่ อันตรายมีแก่เจ้าก่อน เจ้าอายุถึง ๑๖ ปีแล้วสั่ง
ให้ใคร พ่อจะให้ผู้นั้น ถ้ายังไม่ถึงกำหนดฤกษ์ไม่ได้สั่ง พ่อขอเอาคืน
จะทำบุญให้ท่าน ถ้าพ่อมีชีวิตและอำนาจไปนาน ทำมาหาได้ ก็จะมี
เพิ่มเติมให้อีก แล้วจะแก้หางว่าว"

เมื่อเล่าเรื่องความลับของการเล่นเพื่อนของนางในวังแล้ว
ก็ยากเล่าเกร็ดเรื่องชายรักชายในวังหลวงอีกสักเรื่อง เพราะเรื่องนี้
ค่อนข้างอื้อฉาวไม่น้อยในหน้าประวัติศาสตร์ราชสำนักสยาม

นั่นคือเรื่อง 'เล่นสวาท' ของหม่อมไกรสร ในสมัยรัชกาลที่ ๓ หม่อมไกรสรนั้นได้ชื่อว่าท่านโปรดในการละครมาก คณะละครของพระองค์ก็ได้ชื่อว่าเล่นดีเป็นที่เลื่องลือในฝีมือ สมัยก่อนตัวละครหญิงก็ต้องแสดงโดยผู้ชาย ซึ่งก็แน่นอนว่าบุรุษก็ต้องแต่งองค์ทรงเครื่องอย่างสตรี ทั้งการแต่งหน้าและกิริยาท่าทีอีกด้วย

ตัวละครหนุ่มๆ ในคณะของท่านนั้นก็ผิวพรรณดี รูปร่างกันทุกคน ลือกันว่าทรงให้เงินทองมากมายให้นายละครเหล่านั้นได้แต่งตัวโก้ มีแหวนเพชรใส่ มีเสื้อผ้าราคาแพง แต่ละคนมาดสำรวยเจ้าสำอางค์บ้าง ดูเยื้องย่างกิริยาราวสตรีบ้าง บางงานก็โปรดให้ชาวละครของพระองค์แต่งหญิงไปออกงานอย่างจัดเต็มเชียวละ ในการแต่งตัวไปประชันโฉมกับสตรีแท้ๆ ทั้งหลาย

เมื่อมีข่าวซุบซิบกันแบบดังๆ จนอื้อฉาวว่า พระองค์เจ้าไกรสร ทรงหลงใหลอยู่กับนายละครไม่เคยสนใจกลับเวียงวังไปหาหม่อมห้ามของตน แต่กลับค้างอ้างแรมอยู่กับพวกนายละคร พระองค์เจ้าไกรสรก็หาใส่พระทัยไม่ ทรงเคยประกาศตรงไปตรงมาบ่อยๆ ในทำนองว่า

"การที่ไม่อยู่กับลูกกับเมียนั้นไม่เกี่ยวข้องต่อการแผ่นดิน"

เล่ากันว่าพระองค์นั้นไม่ได้เป็นพวก 'แอบ' แต่อย่างใด ท่านแสดงออกตรงๆ อย่างที่ท่านชอบท่านเป็น ว่ากันว่าเรื่องนี้ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ท่านถูกขู่หากบฏจนถูกประหารชีวิตในที่สุด

▲ รูปปั้นหม่อมไกรสร ที่วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

ชาววังทั้งหลายในสมัยนั้นรู้กันดีว่า นายละครคนโปรดของ พระองค์เจ้าไกรสรคือ นายขุนทองและนายแยม ซึ่งได้รับการเลี้ยงดู อย่างพิเศษ

ในจดหมายเหตุสยามนั้น เล่าถึงการสอบสวนสมาชิกใน คณะละคร ความว่า แม้จับได้ว่าเป็นสวาทจริงแต่ไม่ถึงกับชั่วเรา เป็นเพียงการเอามือของนายละครและมือของท่านกำคุยหลุนด้วย กันทั้งสองฝ่าย ให้สำเร็จภาวะธาตุเคลื่อนพร้อมกัน

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ การเล่นเพื่อนยังคงเป็นเรื่องต้องห้าม เช่นในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏในเพลงยาวพระราชนิพนธ์ ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ที่ว่าด้วยเรื่องอบรมความประพฤติ

ของบรรดาหม่อมทั้งหลายของพระองค์ จะอัญเชิญบางตอนมาดังต่อไปนี้

“...อันตัวเรานี้ก็ร้องพระจอมเกล้า เป็นปิ่นเกล้าในสยามภาษา
 มียศศักดิ์ประจักษ์ทั่วทุกภวารา พระทรงธรรม์กรุณาชุบเลี้ยงเรา
 ถึงใครใคร่ที่จะตกมาเป็นห้าม ไม่มีความขายหน้าดอกหนาเจ้า
 เสียแต่ไม่ขายเจ็ดเพริศพริ้งเพรา เพราะแก่เก้าหุบหงับไม่ฉับไว
 ถ้าจะว่าไปจริงทุกสิ่งสิ้น ก็พอกินตามแก่แก้ขัดได้
 ฤๅน้ำจิตคิดเห็นเป็นอย่างไร จึงมิได้ปลงรักสักเวลา
 การสิ่งใดที่ไม่ดีเรามิชอบ อื้อนวนอนปลอบจงจำอย่าทำหนา
 ก็ไม่ฟังขึ้นขัดอรรถยา ยิ่งกับว่าตอไม้ไม่ไหวติง
 ที่ข้อใหญ่ชี้ให้เห็นเรื่องเล่นเพื่อน ทำให้เพื่อนราชกิจผิดทุกสิ่ง
 ถ้าจะเปรียบเนื้อความไปตามจริง เสมอหญิงเล่นซู้จากสามี
 นี่ถ้าหากวังมีกำแพงแข็งแรงรอบ เป็นคันขอบดุษณีเชือนศิริศรี
 ถ้าหาไม่เจ้าจอมหม่อมเหล่านี้ จะไปเล่นจ้ำจี้กับชายเอเยฯ”

สิ่งที่น่าสนใจจากความลับในการเล่นเพื่อนนี้คือ เหตุใดในสมัยกาลก่อนจึงลงโทษนางในที่เล่นเพื่อนมากกว่าจะมีการบันทึกถึงการลงโทษกรณีเล่นสวาท หรือบุรุษเพศที่มีรสนิยมนักใคร่กันเอง แม้การเป็นเกย์ในสมัยก่อนก็มิได้รับการยอมรับ แต่เป็นไปได้หรือไม่ว่าถึงอย่างไร ความเป็นชายในราชสำนักสมัยก่อนก็นับว่ายังมีความเป็นใหญ่กว่าสตรีในสมัยนั้นหรือไม่ใช่